

JÓ ÉLET AZ ÖKOLÓGIAI HATÁROK KÖZÖTT:

a spiritualitás szerepe

SZERZŐK: dr. Csutora Mária, dr. Zsóka Ágnes / BCE Környezetgazdaságtani és Technológiai Tanszék

Elérni a fenntarthatóságot, miközben nem kell lemondanunk a megszokott életminőségről, a boldog és elégedett életről – jelentős kihívás ez az emberiség számára napjainkban. Hiedelmeink az élet mély értelméről hatással lehetnek arra, hogy mekkora valószínűséggel tudunk megfelelni ennek a kihívásnak.

A kutatási eredmények azt mutatják, hogy az emberek hiedelmei mind a fizikai állapotról, mind a szubjektív jóllét érzékelésére közvetlen hatást gyakorolnak. Például az emberek gyógyulási esélyeit jelentősen befolyásolja lelki állapotuk. A Martos-Kopp [2011] által végzett longitudinális, reprezentatív magyarországi lakossági felmérés szerint az erős vallásos érzések világos, szignifikánsan pozitív kapcsolatot mutatnak mind a boldogsággal, mind a spirituális egészségi állapottal. A spiritualitás és a szubjektív jóllét közötti pozitív asszociáció ma már bizonyítottan tekinthető.

A spiritualitás mérsékelheti az ökológiai hatásokat is azáltal, hogy csökkenti az egyének a fogyasztásra és a trendek követésére irányuló vágyát. Egy olyan személy számára, aki „integrált, teljes életet” él, valószínűleg kevésbé fontos az anyagi jólét növelése. Minthogy az ökológiai lábnyom növekedése a magasabb fogyasztásra vezethető vissza, feltételezhető, hogy az értékek felé fordulás, a spiritualitás az anyagi fogyasztás iránti érdeklődés csökkenésén keresztül az ökológiai lábnyomra is hatással van. A cikk a spiritualitás, ökológiai lábnyom és szubjektív lábnyom közötti kapcsolatot vizsgálja, magyarországi 1000 fős reprezentatív felmérésen végzett vizsgálatok alapján.

Spiritualitás

A spiritualitás fogalmát a következőkben tágabb értelmezésben használjuk, nemcsak a hagyományos vallási értelemben vett hitet, hanem tágabban az értékvezérelt életvitelt is beleértve [Bouckaert és Zsolnai 2011]. „A spiritualitás értelem és cél keresése az egyén életében, amelynek lehet, de nem feltétlenül van vallásos kötődése. Kapcsolatot jelent az egyén önmaga által választott és/vagy vallásos hiedelmeivel és azokkal a gyakorlatokkal, amelyek értelmet adnak az életnek, ami által inspirálják és motiválják az egyéneket, hogy optimális létállapotukat elérjék.” [Tanyi 2002]

Ebben az értelemben a környezettudatos értékek megvallása és a környezettudatos cselekvésre való hajlandóság önmagában a spiritualitás egy formájának tekinthető. Kutatásunk arra a hipotézisre épít, amely szerint a spirituális hiedelmek – függetlenül attól, hogy a fogalmat tágabban vagy szűkebben értelmezzük – hozzájárulnak a hosszú távú szubjektív jóllét növeléséhez, és lassítják az ökológiai degradáció folyamatát.

Diener és Oishi [2000] azoknak az egyéneknek az élettel való elégedettségét hasonlították össze és ábrázolta, akik a pénz szerepének adnak prioritást, szemben azokkal, akik a szeretet fontosságát hangsúlyozzák az életükben.

Kutatásuk szerint a materialista beállítottságú emberek sokkal kevésbé mutatkoztak elégedettnek az életükkel, mint azok, akik a szeretetnek tulajdonítanak elsődleges fontosságot. Ezek az eredmények meglehetősen egybevágnak Kasser [2002] megállapításaival.

Csíkszentmihályi [1993] rámutat, hogy a társadalomnak transzcendens személyiségekre van szüksége, akik a komplexitás egy magasabb fokát képesek elérni anélkül, hogy növelnék a rendezetlenséget; olyan személyiségekre, akik képesek egyszerre differenciált és integrált életet élni, és a spiritualitás magas szintjét jelenítik meg.

Az empirikus elemzés elméleti kerete

Az 1. táblázat a spiritualitás különböző formái és a környezetbarát cselekvés közötti feltételezett kapcsolatot mutatja be. A materializmus – mint a spiritualitás hiánya – tesztijelvéssé a képet.

Feltételezzük, hogy a tágabb értelemben vett spiritualitás magában foglalja a környezettudatos cselekvést, és kisebb ökológiai lábnyomot eredményező életvitelhez vezet, mint a materializmus.

Az „értékvezérelt élet” kifejezést a tágabb értelemben vett spiritualitás szinonimjaként használjuk a továbbiakban, amely az

egyén által elfogadott értékek követését és egy belső morális irányítú alapján való cselekvést foglalja magában. A materializmus ennek az ellentéte, anyagias motivációjú cselekvést jelöl, amely feltételezésünk szerint nagyobb környezetterheléssel jár, mint a morális alapú, értékvezérelt élet.

Az empirikus elemzés eredményei

A kutatás országos felmérésen alapult, amelyben 1012, 18 év feletti válaszadó szerepel. A minta kor, nem, képzettség és a település jellege szerint reprezentatív. A lekérdéztetést a TÁRKI hajtotta végre. A kérdőív kérdéscsoportokat tartalmazott az ökológiai lábnyom mérésére [étrend, energiafelhasználás, utazási szokások, háztartási kiadások], valamint a szubjektív jóllétre [boldogság és elégedettség], a spiritualitáshoz való viszonyra vonatkozóan [vallásos-e, vallásgyakorlás módja, legfontosabb prioritások az életében, környezettudatosság] [Csutora et al. 2009 és Zsóka 2011]. A spiritualitáshoz való viszonyulást tehát közvetlen és indirekt kérdésekkel is közelítettük.

Azok, akik ateistának vallották magukat, valamint azok, akik visszautasították a válaszadást, lényegesen kevesebb környezettudatos cselekvésben vettek részt, mint azok, akik a spiritualitás valamilyen formáját gyakorolták [hagyományos vagy maguk módján vallásosak, esetleg bizonytalanok]. A 2. táblázat a spiritualitás formái és a környezettudatos cselekvés alapján csoportokra osztja a válaszadókat, és bemutatja, mekkora a szubjektív jóllét és a környezetterhelés nagysága az egyes csoportokban. „Zöldeknek” azokat jelöltük, akik legalább 4 környezettudatos cselekvési formát hajtottak végre az elmúlt hónapban, „barnáknak” az érdektelenekeket neveztük, akik semmilyen környezettudatos cselekvést nem gyakoroltak. Az átlagosakat [1–3 környezettudatos cselekvési forma] nem szerepeltettük, hogy ily módon kiemeljük a két véglet mutatói közötti különbséget.

1. táblázat. A spiritualitás és a környezetbarát cselekvés kapcsolata

Vallás: a spiritualitás hagyományos formája	Értékvezérelt ateizmus: jót tenni	„Maga módján hívő” – személyre szabott hit	Materializmus: a javak fontosabbak, mint a „Jó”
A tradicionális egyházak által megszabott szabályok követése	A társadalom egy sejtjeként másokért tenni	A vallás akkor van ott az életükben, ha szükségesnek érzik	Hedonizmus és ateizmus
Az egyszerű élet értéket képvisel a legtöbb vallásban, ami az ökológiai határok szempontjából kedvező	Altruista viselkedés, amelynek egyik példája lehet a környezettudatos magatartás	Esetleg altruista módon cselekedhet, pl. lehet környezettudatos	Az öröm elsődleges forrása az anyagi lét Rombolóan hat a természeti környezetre

A 2. táblázatból kitűnik, hogy a vallásosság tradicionális formái szerint élők, akik egyházuk tanításait követik – függetlenül attól, hogy környezettudatosság szempontjából a barna vagy a zöld csoportba sorolhatók-e –, kisebb ökológiai lábnyommal jellemezhetők, mint a nem vallásos csoport. Ökológiai lábnyommal kifejezett környezetterhelésük mintegy 10%-kal marad alatta a kevésbé vallásos csoportokénak. Ugyanakkor boldogabbak és elégedettebbek is, valamint nagyobb jelentőséget tulajdonítanak a családi életnek és a szeretetnek más csoportokhoz viszonyítva. Habár az átlaghoz képest némileg kevesebb jövedelemmel rendelkeznek, ez a különbség statisztikai értelemben nem szignifikáns.

A „maga módján vallásos” csoport bizonyos szempontból a hagyományos értelemben vallásos csoporthoz, míg más szempontból az ateista csoporthoz hasonlít. Környezetvédelmi aktivitás tekintetében a hagyományosan vallásos csoporthoz hasonlítanak, vagyis érzékenyek a spiritualitás tágabban értelmezett formáira. Ökológiai lábnyomuk ugyanakkor a nem vallásos csoporthoz hasonlóan átlag feletti. Ez azt jelenti, hogy cselekvés-eredmény szakadék jellemzi tevékenységüket [Csutora 2014]. A magas szintű környezettudatos cselekvés eredménye nem jelentkezik az ökológiai lábnyom csökkenésében. Élettel való elégedettségük,

boldogságuk és jövedelmük átlagos szintje a másik két csoport között van. Ez a legnagyobb elemszámú klaszter, a magyar lakosság döntő részét teszi ki [N=549, miközben N=105 a hagyományos értelemben vallásosok esetében, és N=270 a nem vallásos]. A válaszadók tehát általában szükségét érzik a spiritualitás valamilyen formájának, és hajlandók altruista módon cselekedni; ennek formája rugalmas, igényeikhez igazítják. Várakozásainkkal ellentétben a materialista ateista csoport se nem boldog, se nem elégedett, miközben ökológiai lábnyoma igen magas. A spirituális értékek elutasítása, úgy tűnik, egyéni szempontból általában nem kifizetődő, hiszen negatív az asszociáció a szubjektív jóléttel. Ugyanakkor ennek az életformának a környezeti terhelése a legmagasabb az összes csoport közül.

Következtetések

Empirikus eredményeink azt igazolják, hogy a spiritualitás formájának nemcsak abban lehet szerepe, milyen a szubjektív jóllétünk, hanem abban is, hogy ezt a jólléti szintet mekkora ökológiai terhelés mellett érjük el. A kérdés további vizsgálatokat érdemel. Érdekessé módon a hagyományos vallásos értékrend követése hatékonyabbnak bizonyult az alacsony ökológiai lábnyom elérésében, mint a környezettudatos magatartás. Ennek

valószínűleg az az oka, hogy tudatosan csak fogyasztásunk és cselekvési mintáink kis részét befolyásoljuk, míg fogyasztásunk nagy része habituális, rutinszerű, nem tudatos mintákat követ. A környezettudatosság hat a tudatos választásokra, viszont érintetlenül hagyja a habituális cselekvési formákat. A spiritualitás hagyományos formái – amelyekben általában értéként jelenik meg a visszafogott életvitel és a túlzott fogyasztás elutasítása – valószínűleg érintik a habituális cselekvés mélyebb rétegeit is, így kisebb környezeti terheléshez vezetnek.

A kutatást az OTKA 105228 projekt támogatta.

HIVATKOZÁSOK

- Bouckaert, L., Zsolnai, L. [2011]: **Spirituality and Business**. In: Bouckaert, L. and Zsolnai, L. (eds.): The Palgrave Handbook of Spirituality and Business. Palgrave Macmillan
- Csikszentmihályi, M. [1993]: **The Evolving Self: A Psychology for the Third Millennium**. New York, Harper Collins
- Csutora M. [2014]: **Összegződnék-e az egyéni törekvések?: A cselekvés és az eredmény közötti szakadék problémája**. Közgazdasági Szemle, 61 [5]
- Csutora, M., Móznér, Zs., Tabi, A. [2009]: **Sustainable consumption: From escape strategies towards real alternatives**. In: Kerekes, S., Csutora, M., Székely, M. (szerk.) Sustainable consumption, production and communication
- Diener, E., Oishi, S. [2000]: **Money and happiness: Income and subjective well-being across nations**. In: Culture and Subjective Wellbeing. MIT Press.
- Kasser, T. [2002]: **The High Price of Materialism**. MIT Press, Cambridge, Mass
- Martos, L., Kopp, M. [2011]: **Life Goals and Well-Being: Does Financial Status Matter? Evidence from a Representative Hungarian Sample**. Social Indicators Research, <http://www.scribd.com/doc/77760544/Full-Text>
- Tanyi, R. A. [2002]: **Towards classification in the meaning of spirituality**. Journal of Advanced Nursing, 39 [5]

2. táblázat. A válaszadók jellemzői a környezettudatos cselekvés és a spiritualitás különböző formái alapján

A spiritualitás formája	Környezettudatos magatartás	
	érdektelen [barna]	zöld
	vallásos	Átlagosan boldog [6,3] és elégedett [5,9] Átlagos vagy alacsonyabb az ökológiai lábnyoma [3,4]
a maga módján vallásos	Átlagosan boldog [6,3] és elégedett [5,9] Átlagos vagy alacsonyabb az ökológiai lábnyoma [3,4]	Boldogabb az átlagnál [6,9], átlagosan elégedett [6,0] Átlagos az ökológiai lábnyoma [3,6]
ateista	Az átlagnál kevésbé boldog [5,8] és kevésbé elégedett [5,23] Magas az ökológiai lábnyoma [3,9]	Boldogabb az átlagnál [7,0], átlagosan elégedett [5,9] Átlagos az ökológiai lábnyoma [3,7]